

ФОРМУВАННЯ У ПІДЛІТКІВ ПОНЯТТЯ ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ПАМ'ЯТЬ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ГІМНАЗІЇ

Актуалізація поняття пам'яті про ключові історичні події, місця, особистостей пов'язана з появою досліджень у різних галузях науки, присвячених цій проблемі. Надзвичайно важливим аспектом цих досліджень є формування поняття про національну пам'ять під час шкільного вивчення предметів гуманітарного циклу. Хоча цій проблемі присвячені праці й українських, і зарубіжних учених Ю. Ганжурова, А. Киридон, П. Нори, Е. Сміта, О. Яворської та ін., у шкільному курсі української літератури, у наукових працях з методики навчання літератури не акцентовано на важливості врахування цього аспекту у формуванні ключових компетентностей учнів. Хоча він є надзвичайно важливим для формування життєвих цінностей молодого покоління українців. Як зауважує О. Яворська: «саме національна пам'ять є основою самоідентифікації суспільства і виступає державотворчою категорією. Вона дозволяє встановити зв'язок минулого з теперішнім і має здатність впливати на майбутнє, що забезпечує спільноті наявність спільних коренів і спільного майбутнього» [6, с. 132]. Ця дослідниця вважає, що поняття національної пам'яті ґрунтується на споріднених категоріях колективної, історичної, культурної, індивідуальної, біографічної пам'яті [6, с. 133].

У сучасній українській літературі для дітей та юнацтва з часів незалежності нашої держави з'явилися твори, у яких наративізовані події національної історії, художньо змодельовані постаті історичних осіб, є розповіді про давні архітектурні споруди, місцевості, які є «місцями пам'яті» українського народу. Окремі з них вивчаються текстуально в гімназійних класах, як свідчить шкільна програма з української літератури, інші вчителі-словесники можуть розглядати на уроках позакласного читання. Усе це є актуальним для шкільної літературної освіти й потребує детального розгляду.

Мета нашого дослідження – звернутися до аналізу процесу сприйняття підлітками творів сучасної української літератури й запропонувати найбільш ефективні прийоми, види навчальних завдань, які дозволять учителеві-словеснику акцентувати на проблемах формування національної пам'яті у процесі їх шкільного вивчення.

Зокрема для текстуального вивчення за чинною програмою з української літератури рекомендовано у п'ятому класі повість Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі», у шостому – уривок із тетралогії «Джури козака Швайки» Володимира Рутківського «На козацьких островах», у сьомому – «Неймовірні пригоди Івана Сили» Олександра Гавроша. Для уроків позакласного читання

пропонуємо твори сучасних українських письменників Зірки Мензатюк «Дике літо в Криму», «Як я руйнувала імперію», Андрія Бачинського «Неймовірні пригоди Остапа і Даринки», «Канікули Остапа і Даринки», Івана Андрусяка «Сірка на порох», Ярослава Яріша «Самійло», Володимира Рутківського «Сині Води», «Потерчата», «Сторожова застава», Надії Гуменюк «Білий вовк на Чорному шляху» та ін.

Особливої уваги заслуговує методика вивчення творів сучасної української літератури для підлітків. Процес їх вивчення на уроках української літератури має бути орієнтованим на адекватне для цього віку реципієнтів сприйняття. Адже учені-літературознавці, фахівці у галузі методики літератури відзначають його індивідуальний характер, що залежить від життєвого досвіду та віку учнів-читачів. Зокрема Н. Білоус наголошує: «Сприймання твору мистецтва – глибоко індивідуальний акт, у якому вирішальне значення мають особистість, рівень її культури, розвиток творчих здібностей, особливості потреб (передусім естетичних), характер її ціннісних орієнтацій» [1, с. 47]. Оскільки у кожного покоління юних читачів – своя система цінностей, то й формування її найефективніше відбувається під час читання художніх творів, в центрі яких – протагоніст – їхній ровесник, зі співзвучними їм почуттями й переживаннями, втіленими в його життєвих мріях, пригодах, самому процесі дорослішання.

Зважаючи на те, що «художнє сприймання має суб'єктивний характер, оскільки читач підходить до літературного твору із власними критеріями, смаками та ідеалами, що й зумовлює індивідуальність розуміння художнього явища. Твір є приводом, передумовою для індивідуального відтворення і творчості, для багатоваріантності інтерпретації» [1, с. 49]. Для того, щоб підлітки адекватно зрозуміли ціннісний потенціал художнього твору, він має викликати у них зацікавлення, прагнення прочитати, емоційні відгуки. На думку І. Васильківського: «Систематичне звернення до емоційної сфери є основною умовою розвитку особистості школярів. Для того щоб сприяти реалізації творчого потенціалу учня, дорослий мусить сприяти його емоційному самовираженню. Для цього необхідно створювати такі умови, в яких учень проживає, усвідомлює та висловлює різні емоційні стани, систематично звертатися до власних емоційних переживань» [2, с. 26]. Це можливе за умови застосування сучасних технологій навчання, зокрема орієнтованих на залучення усіх учнів до процесу сприйняття, обговорення й інтерпретації художніх творів, використання синергії діяльнісного й ігрового підходів у 5-6 класах, а в 7-9 – діяльнісного й аналітично-творчого.

Моделі уроків вивчення сучасних художніх творів можуть мати триетапну структуру: вступна частина, власне робота з текстом і підсумкова, рефлексійна частина.

У вступній частині застосовуємо інтерактивні мотиваційні завдання на основі медіатекстів, в основі яких – реконструкція історичної епохи за допомогою «занурення» в її історію і культуру із використанням міжпредметних

зв'язків. Такі види навчальних завдань активізують пізнавальну активність учнів, дають уявлення про історичну епоху, артефакти якої подієвим тлом художніх творів. Скажімо, на уроці позакласного читання повісті «Сірка на порох» Івана Андрусика доречним буде звернення до інформаційних текстів з історії козацької зброї, чумацького промислу, виробництва селітри у 17 ст., перевірка їх достовірності, аналіз фактів у їх основі за допомогою прийомів «Не вір-перевір», «Вгадайте: факт чи судження» тощо.

В основній частині уроку застосовуємо прийоми розвитку критичного й аналітичного мислення на основі текстуальної роботи: дидактичну ейдетуку, складання й розгадування квестів, вікторин, виконання творчих завдань на фреймах, зокрема й на віртуальних дошках Miro, Padlet, Jamboard тощо.

У структуру уроків текстуального вивчення сучасних творів про історичне минуле України можемо вводити творчі проєктні завдання, які спрямовані на пошук достовірної додаткової інформації про місця національної пам'яті, пам'ятні для української історії події, історичних осіб, порівняння їх із художнім втіленням у творах сучасних письменників.

Обов'язковою у прикінцевій частині уроків є рефлексія як елемент формувального оцінювання й водночас узагальнення й систематизації знань. Це може бути й інтерактивне обговорення й узагальнення за допомогою рефлексійних таблиць, схем, синквейнів тощо.

Отже, важливими інструментами формування у школярів 5-9 класів поняття про національну пам'ять є застосування комплексу прийомів, спрямованих на активну участь учнів у процесі пізнання художніх творів з історичним компонентом й залучення міжпредметних зв'язків. Водночас це поняття є складником громадянських і соціальних компетентностей, розвиток яких передбачений Державним стандартом базової середньої освіти, дозволяє встановити зв'язок між минулим, теперішнім і майбутнім, між цінностями різних поколінь українців, здатне впливати на майбутнє нашої держави.

Список використаних джерел

1. Білоус Н. Проблема адекватності художнього сприймання твору. *Методичний пошук. Викладацько-студентські наукові роботи з питань методики викладання мови і літератури*. Житомир, 2013. № 11. С. 47–55.
2. Васильківський І. Психолого-педагогічні особливості виховання емоційного інтелекту учнів середнього шкільного віку. *Педагогічний альманах*. 2018. Випуск 37. С. 22–28.
3. Інтеграція інфомедійної грамотності у навчальний процес. Навчально-методичні матеріали проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». Київ : IREX в Україні, 2019–2020.
4. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять. Київ : Кліо, 2014. 272 с.
5. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху / Пер. з англ. М. Климчука і Т. Цимбала. Київ: Ніка-Центр, 2006. 320 с.

6. Яворська О. Конотаційний спектр поняття пам'яті. *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Філологія»*. 2017. Вип. 40. С. 126–135.